

TÚRKSTANNÍŇ ROSSIYA IMPERIYASINA QOSILIWI: TARIYXIY PROCESLER HÁM TÁSIRLER

Kenesbaeva Sayora

*Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı Tariyx fakulteti, tariyx
tálim baǵdarı studentı*

Annotatsiya: *Túrkstannıń Rossiya imperiyası quramına qosılıwı XIX ásirdegi global siyasiy processlerdiń bir bólegi sıpatında úlken áhmiyetke iye bolgan. Bul process Túrkstannıń tariyxı, mádeniy hám ekonomikalıq rawajlanıwına hám unamlı, hám unamsız tásir kórsetken. Bul maqalada Túrkstannıń Rossiya imperiyasına qosılıw sebepleri, onıń basqışları, nátiyjeleri hám jergilikli xalıq turmısındaǵı ózgerisler tereń talqılanadı.*

Tayanish sózler: *Túrkstan, Rossiya imperiyası, koloniallıq, mádeniy ózgerisler, tariyxıy process, jámiyetlik tásir.*

KIRISIW

Oraylıq Aziya tariyxında Túrkstannıń Rossiya imperiyasına qosılıwı tap XIX ásirdegi global geosiyasiy processlerdiń ajıralmas bólegi sıpatında úlken áhmiyetke iye. Bul dáwirde Evropa mámleketleri óz ara gúres arqalı jańa aymaqlar hám resurslardı iyelewge umtılıp atırǵan edi. Rossiya da bul processten shette qalmadı. Rossiya imperiyası ushın Túrkstan aymaǵı tek ǵana strategiyalıq jaqtan emes, al ekonomikalıq hám mádeniy jaqtan da áhmiyetli edi.

Túrkstan regionı áyyemnen ekonomikalıq hám mádeniy rawajlanıw oshaǵı bolǵan. Ol iri sawda jolları kesilispesinde jaylasqanı sebepli shigis hám batis ortasındaǵı sawda hám mádeniy almasıwdıń oraylarınan biri sıpatında belgili.

Túrkstandaǵı Tashkent, Samarqand, Buxara sıyaqlı qalalar tek ǵana sawda bazarları emes, al ilimiy hám mádeniy orayları menen de belgili edi. Bul jagday Rossiya imperiyasınıń itibarın ózine tartıp, onıń strategiyalıq rejelerinde Túrkstan ayırıqsha orın iyeley basladı. Rossıyanın Túrkstandı qolǵa kirgiziwge umtılwı bir qatar ishki hám sırtqı sebeplerge iye edi.

Evropa mámleketleri arasında koloniallıq háreketler háwij alǵan bir waqıtta Rossiya óz abırayın asırıw ushın jana aymaqlarǵa mıtáj edi. Túrkstan tek gana Britaniya menen básekide áhmiyetli emes, al paxta jetistiriw boyı menen de Rossiya sanaatı ushın úlken payda keltiriwi múmkin edi. Sonday-aq, Rossiya imperiyası óziniń qubla shegaraların bekkemlew hám Britaniyanıń Oraylıq Aziyadaǵı tásirin sheklew maqsetinde regionda óz ústinligin ornatiwǵa háreket etti.

Túrkstannıń Rossıyaga qosılıwı tek geosiyasiy gúresler emes, al jergilikli xalıqlardıń tariyxı, mádeniyatı hám turmıs tárizin ózgartip jibergen processler jıyındısı boldı. Bul processtıń analizi tek ǵana ótmishtegi waqıyalardı túsiniwge emes, al

regionniń búgingi sociallıq hám mádeniy rawajlanıwına tásir etken faktorlardı anıqlawğa járdem beredi. Túrktanniń Rossiya imperiyasına qosılıw tariyxıy, ekonomikalıq hám sociallıq jaqtan tereń talqılawı kerek bolǵan quramalı process bolıp esaplanadı.

Túrktanniń Rossiyaga qosılıw sebepleri

Túrktanniń Rossiya imperiyasına qosılıwı XIX ásirdegi úlken geosiyasiy hám ekonomikalıq processler menen baylanışlı bolıp, bul process bir qatar obyektiv hám subyektiv faktorlar tásirinde ámelge asqan. Rossiya imperiyasınıń Túrktan aymaǵındaǵı mápleri bir waqıttıń ózinde siyasiy, ekonomikalıq, strategiyalıq hám mádeniy faktorlar menen belgilengen edi. Tógende bul sebeplerdi keńirek túsindirip ótemiz:

Strategiyalıq faktorlar

Túrktan aymaǵı Rossiya imperiyasınıń qubla shegaralarında jaylasqan bolıp, onıń qáwipsizligin támiyinlewde sheshiwshi áhmiyetke iye edi. XIX ásirde Rossiya hám Britaniya ortasındaǵı "Úlken oyın" atlı geosiyasiy báseki regionniń strategiyalıq áhmiyetin jáne de arttırdı. Britaniya Hindstanına jaqın bolǵan Túrktan aymaǵında Rossiya óz tásinin bekkemlew arqalı tek gana qubla shegaraların qorgawdı emes, al Britaniyanıń regiondaǵı tásinin sheklewdi maqset etken.

Sonıń menen birge, Túrktan Rossiya ushın Oraylıq Aziyaǵa dárwaza wazıypasın atqaratuǵın edi. Bul aymaqtı iyelew Rossiyaga Oraylıq Aziya hám onnan keyingi Shıǵıs regionlarına keńeyiw imkaniyatın berdi. Atap aytqanda, Xiywa xanlıǵı hám Buxara ámirliği sıyaqlı Túrktandaǵı mámleketler Rossiya ushın siyasiy jaqtan da, ekonomikalıq jaqtan da qızıǵıwshılıq oyatqan.

Ekonomikalıq faktorlar

Túrktanniń ekonomikalıq baylıqları Rossiya imperiyası ushın ayırıqsha áhmiyetke iye bolǵan.

XIX ásirdeń ortalarında Rossiyada sanaat revolyuciyası júz berip, sanaat kárxanaları ushın shiyki zat hám jana bazarlarga bolǵan talap artıp bargan edi. Túrktan aymaǵı paxta jetistiriwge bay bolıp, Rossiyanıń jeńil sanaatı, atap aytqanda, toqımashılıq tarawı ushın áhmiyetli dárek esaplanar edi.

Sonday-aq, Túrktandaǵı shiyki zat qorları (paxtadan basqa jipek, jún, miywe, mineral resurslar) Rossiya sanaatı hám sawdası ushın úlken ekonomikalıq áhmiyetke iye bolǵan. Regionda iri sawda jollarınıń bar ekenligi de onıń ekonomikalıq áhmiyetin arttırdı. Túrktandı qolga kirgiziw arqalı Rossiya tek ishki bazardı emes, al Oraylıq Aziya, Iran, Awganstan hám Hindstan bazarlarına shıǵıwdı rejelestirgen edi.

Siyasiy hám áskeriy faktorlar

Rossiya imperiyası Túrktandı qosıp alıw arqalı óziniń Oraylıq Aziyadaǵı tásinin bekkemlewdi maqset etken. Regionda bir qatar gárezsiz mámleketler (Xiywa xanlıǵı, Qoqan xanlıǵı hám Buxara ámirliği) bolıp, olar Rossiya ushın tek ekonomikalıq

sharikler emes, al siyasiy qarsilaslar sıpatında da kórinilgen. Rossiya olardı boysındırıw arqalı Oraylıq Aziyanıń birden-bir geosiyasiy aymaǵına aylandırıwǵa umtılp atır edi.

Áskeriy jaqtan bolsa, Rossiya Túrktandı basıp alıw arqalı óziniń qubla shegaraların bekkemlewge urındı. Regiondaǵı túrli qáwimler hám mámleketler arasındaǵı ishki qarama-qarsılıqlar Rossiya ushın "bólip tasla hám húkimdarlıq et" siyasatın júrgiziw imkanın berdi.

Social hám mádeniy faktorlar

Rossiya imperiyası ózin "civilizaciya tarqatıwshı qúdiret" sıpatında kórsetip, Túrktan aymaǵın civilizaciyaǵa jaqınlastırıwdı óziniń wazıypası dep kórsetken. Túrktandaǵı jergilikli xalıqlardıń mádeniy hám sociallıq jaǵdayı Rossiya ushın tómende dep bahalangán hám bul Rossiyaniń regiondaǵı óz tásirin aqlawǵa qaratılǵan áhmiyetli faktorlardan biri bolǵan.

Rossiya húkimeti Túrktanda Evropa mádeniyatı, ilimin engiziw arqalı regiondaǵı xalıqtı "rawajlandırıw" maqsetinde háreket etkenin aytqan. Biraq, bul, ámelde, regiondı siyasiy hám ekonomikalıq jaqtan boysındırıw ushın islep shıǵılǵan propagandadan ibarat edi.

Geografiyalıq faktorlar

Túrktanniń geografiyalıq orni da Rossiya ushın úlken áhmiyetke iye bolǵan. Bul aymaq Evropa hám Aziyanı baylanıstıratuǵın eń áhmiyetli jóneliste jaylasqan bolıp, sawda jollarınıń kesilispe sıpatında belgili. Rossiya imperiyası Túrktandı iyelew arqalı bul jollardı qadagalaw hám óziniń ekonomikalıq tásirin keńeytiwge umtılp atırǵan edi.

Bul faktorlardıń birgeliktegi tásiiri Rossiyaniń Túrktandı qosıp alıwǵa bolǵan strategiyalıq háreketlerin tezlestirdi. Túrktan aymaǵınıń tábiyiy baylıqları, geosiyasiy áhmiyeti hám sawda jollarına jaqınlıǵı Rossiya imperiyası ushın bul aymaqtı qolga kirkiziwdi tek ǵana tilek emes, al zárúrlikke aylandırdı.

Túrktanniń Rossiyaga qosılıw processleri

Túrktanniń Rossiya imperiyasına qosılıwı XIX ásirniń ortaları hám ekinshi yarımında ámelge asırıldı. Bul process birneshe basqıstıan ibarat bolıp, hárbir basqıstı Rossiyanıń áskeriy, siyasiy hám ekonomikalıq ústinligi kórinip turdı. Rossiya basqınshılıqları hám Túrktandaǵı aymaqlardı basqıshpa-basqısh iyelew hár qıylı baǵdarlarda ámelge asırıldı. Tómede bul processniń tiykarǵı basqıshları hám áhmiyetli waqıyaları keńirek sáwlelendiriledi.

Qazaq aymaqlarının basıp alınıwı (XVIII-XIX ásirler)

Túrktandı Rossiyaga qosıw procesi Qazaq dalalarında baslandı. XVIII ásirde qazaqlar úsh bólimge - Úlken juz, Orta juz hám Kishi juzga bólingen bolıp, olar arasında ishki siyasiy kelispewshilikler bar edi. Rossiya usı jaǵdaydan paydalanıp, óz tásirin ornatiwǵa kiristi. 1731-jılı Kishi juz xanı Abulxayr Rossiya imperatorına vassallıq antı berip, Rossiya qorǵawın qabıl etti. Bunnan keyin Rossiya basqınshılıǵı áste-aqırın Orta juz hám Ulı juzǵa da keńeydi.

XIX ásirniń birinshi yarımında Rossiya Qazaq atızlarındaǵı qadaǵalawın kúsheytıp, ol jerde áskeriy qorǵanlar qurdı hám jergilikli qáwimlerdiń háreketleniwini sheklew maqsetinde olardı áste-aqırın Rossiya hákimshilik strukturalarına boysındırdı. Bul process Túrktanǵa jol ashıwdıń dáslepki basqısı boldı.

Qırǵızstan hám Qubla Qazaqstanınıń boysındırıwı

XIX ásirde ortalarında Rossiya imperiyası Oraylıq Aziyaga kırıwdı tezlestiriw maqsetinde Qazaqstanınıń qubla aymaqlarına názer tasladı. Bul aymaqlar Qoqan xanlığı tásirinde edi, biraq Qoqan xanlığındǵı siyasiy hálisizlikler Rossiya ushın payda keldi. Rossiya armiyası 1847-jıldan baslap Sırdárya hám Ámiwdárya dáryaları boylap bir qatar áskeriy qorganlar qurdı. Bul qorganlar regionda Rossiyanın strategiyalıq ústinligin támiyinlew ushın tiykar wazıypasın atqardı.

Tashkenttiń basıp alınıwı (1865-jıl)

Rossiyanın Túrktandı qosıp alıw procesindegi en áhmiyetli basqışlardan biri Tashkenttiń basıp alınıwı boldı. Tashkent Túrktannıń oraylıq qalalarından biri bolıp, ekonomikalıq, sawda hám strategiyalıq áhmiyetke iye edi. 1865-jılı Mixail Chernyaev bassılıǵındaǵı Rossiya armiyası Tashkentti basıp aldı. Bul waqıya Rossiyanın Túrktandaǵı tásin bekkemlep, regionnıń tiykarǵı bólimine jol ashtı.

Tashkenttiń basıp alınıwı nátiyjesinde Rossiya Túrktannıń arqa bólimlerinde ústinlikke eristi hám keyingi basqınshılıqlar ushın áhmiyetli baza jaratıldı.

Xiywa xanlığınıń boysındırıwı (1873-jıl)

Xiywa xanlığı Rossiya ushın strategiyalıq áhmiyetke iye bolıp, Ámiwdárya boyında jaylasqan edi. Rossiya Xiywa xanlığı ústinen qadagalaw ornatiw arqalı Túrktannıń qubla aymaqların tolıq boysındırıwdı maqset etken. 1873-jılı Rossiya armiyası Xiywa xanlığına qarsı áskeriy júris shólkemlestirip, xanlıqtı jeńiske ushirattı. Nátiyjede Xiywa xanlığı Rossiyanın vassal mámleketine aylandı.

Xiywa xanlığındǵı basqınshılıq procesi regionda Rossiyanıń áskeriy qúdiretin kórsetip, basqa jergilikli mámleketler ushın eskertiwshi signal wazıypasın atqaradı.

Buxara ámirliginiń boysındırıwı (1868-1873-jıllar)

Buxara ámirliği Túrktannın en iri hám abıraylı mámleketlerinen biri edi. Rossiyanın regiondaǵı basqınshılıqları Buxara ámirliginiń siyasiy poziciyaların hálisireytti. 1868-jılı Rossiya armiyası Buxara ámirligin jeńip, onı Rossiya vassalına aylandırdı. Biraq Buxara ámirligine ishki gárezsizlik beriw arqalı Rossiya regionda salıstırmalı turaqlılıq saqlanıwın maqset etken.

1873-jılı Xiywa xanlığı boysındırılǵannan keyin, Buxara ámirliği tolıq Rossiya tási astında qaldı.

Qoqan xanlığınıń awdarılıwı hám onıń sebepleri:

Qoqan xanlığı XIX ásirde Túrktandaǵı gárezsiz mámleketlerden biri bolıp, otırıqshi hám kóshpeli xalıqtıń turmis tárizine tiykarlangan ekonomikası hám de strategiyalıq jaylasıwı menen ajralıp turatuǵın edi. Basqa region mámleketleri sıyaqlı Qoqan xanlığı da Rossiyanın Oraylıq Aziyaga qaratılǵan basqınshılıqlarına qarsı shıqtı.

Biraq, XIX ásirge kelip, Qoqan xanlığı siyasiy hám ekonomikalıq háltsizlikleri sebepli Rossiya basqınshılıqlarına shıday almadı. Rossiya imperiyası Qoqan xanlığınıń ishki kelispewshiliklerinen paydalanıp, onı 1876-jılı tolıq túrde óz aymaǵına qosıp aldı.

Qoqan xanlığınıń XIX ásirdegi siyasiy jagdayı

Qoqan xanlığı XIX ásirdeń birinshi yarımında siyasiy turaqsızlıqqa dus keldi. Xan hám onıń shańaraǵı agzaları arasındaǵı taxt ushin turaqlı gúres mámlekettiń siyasiy turaqlılıǵına úlken zıyan tiygizdi. Xanlıqta hákimiyat ushin gúres tek gana xan hám onıń jaqınları arasında emes, bálkim mámlekettegi joqarı qatlam - aqsúyekler hám jergilikli basqarıwshılar arasında da dawam etken.

Bul jagday oraylıq hákimiyattı hál sireytti hám regiondaǵı ishki bóliniwlerdi kúsheytti.

Ishki kelispewshilikler tek ǵana siyasiy turaqsızlıqtı emes, al ekonomikalıq kriziske de alıp keldi. Qoqan xanlıǵındaǵı kóshpeli qáwimler menen otırıqshı xalıq arasındaǵı qarama-qarsılıqlar da áhmiyetli faktor boldı. Bul qarama-qarsılıqlar, ásirese, jerden paydalanıw hám resurslar ústindegi kelispewshiliklerde ayqın kózge taslanıp, mámlekettegi ulıwma ekonomikalıq turmısqa unamsız tásir kórsetti. Nátiyjede Qoqan xanlığı sırtqı qáwip-qáterlerge qarsı gúresiwge uqıplı bolmagan kúshsiz mámleketke aylandı.

Rossiya imperiyasınıń strategiyası

Rossiya imperiyası Qoqan xanlıǵın basıp alıw procesinde oǵada jetik strategiyadan paydalangan. Rossiya óziniń josusları hám diplomatları arqalı Qoqan xanlığınıń ishki siyasiy awhalın turaqlı baqlap bardı. Xanlıqtaǵı kóterilisler, óz ara kelispewshilikler hám siyasiy háltsizlikler haqqında anıq maǵlıwmatqa iye bolgan Rossiya bul háltsizliklerden paydalanıp, óziniń tásin arttırıwga háreket etti.

Sonday-aq, Rossiyanın áskeriy qúdireti hám texnologiyalıq jaqtan ústinligi Qoqan xanlığı ushın úlken qáwip tuwdırdı. Qoqan xanlığı áskeriy jaqtan Oraylıq Aziyada salıstırmaı qúdiretli mámleket esaplangan bolsa da, Rossiya armiyası aldında háltsiz bolgan. Rossiya óziniń zamanagóy qural-jaraqları, artilleriyası hám jawingerlik taktikaları menen Qoqan xanlığı áskeriy kúshlerin ańsathq penen jeńiwge uqıplı edi.

Qoqan xanlığınıń awdarılıwı (1876-jıl)

1876-jılga kelip, Rossiyanın Qoqan xanlıǵına basımı keskin artıp bardı. Rossiya Qoqan xanlıǵın tolıq basıp alıw ushın bir neshe áskeriy háreketlerdi ámelge asırdı. Rossiya armiyasınıń kúshli hújimleri nátiyjesinde Qoqan xanlığı jeńiliske ushiradı. Rossiya Qoqan xanlıǵın tolıq joq etip, onı Túrktan general-gubernatorlıǵı quramına qosıp aldı.

Bul waqıya Túrktanniń Rossiyaga qosılıw procesindegi sońǵı áhmiyetli basqışlardan biri bolıp, Rossiya imperiyasınıń regiondaǵı ústinligin tolıq támiyinledi.

Sol Qatari, túrkmenler de Oraylıq Aziyada kóship hám yarım kóship turmıs tárizinde jasaǵan, áskeriy jaqtan kúshli hám óz gárezsizligin saqlap qalıwǵa umtılwshı

xalq edi. Biraq Rossiya imperiyası XIX ásiridin aqırında Túrkmén jerlerin de óz quramına qosıw ushin túrli áskeriy atlanıslar ótkerdi.

Túrkmén jerlerine hújimniń sebepleri

Geostrategiyalıq mápler: Túrkmén jerleri Oraylıq Aziyanıń qublasında jaylasqan bolıp, Iran hám Awganstan sıyaqlı aymaqlarğa jol ashatuǵın áhmiyetli strategiyalıq orın edi. Rossiya bul aymaqtı iyelep, regionda óz tásirin keńeytiwdi maqset etken.

Ullı Britaniya menen báseki: Túrkmén jerlerin basıp alıw Rossiya-Ullı Britaniya arasındaǵı "Úlken oyın"nıń áhmiyetli bólegi bolgan. Rossiya imperiyası bul aymaқта Britaniya tásirin sheklewge umtıladı.

Ekonomikalıq mápler: Túrkmén aymaqları tranzit sawda jolları ushin áhmiyetli edi. Sonday-aq, bul jerler tábiyiy baylıqları menen belgili edi.

Ishki hálsizlikten paydalanıw: Túrkmén qáwimleri arasındaǵı ishki kelispewshilikler hám bólsheklik Rossıyanın olardı basıp alıwın jeńillestirdi.

Túrkmén jerlerine tiykargı hújimler

Rossiya imperiyasının Túrkmén jerlerine hújimi tiykarınan 1879-1881-jıllar aralıǵında júz berdi. Bul processte tómendegi áhmiyetli waqıyalar júz berdi:

1. 1879-jıl - Birinshi hújim

Rossiya armiyası 1879-jılı Túrkmén jerlerine kirip bargan, biraq ıssı klimat hám jergilikli qarsılıqlar sebepli hújim nátiyjesiz tamamlangan. Túrkménlerdiń jawinger qáwimleri kúshli qarsılıq kórsetken.

2. 1881-jıl - Geoktepa qorganı

Geoktepa qalası Túrkmén qarsılıǵınıń orayı bolgan. 1881-jılı Rossiya generalı Mixail Skobelev komandirligindegi armiya Geoktepa qorǵanına úlken hújim shólkemlestirdi. Bul sawashta Rossiya armiyası túrkmenlerdiń bekkem qorǵanıw sızıqların buzıp kirip, qalanı basıp aldı. Sawash hám oniń aqıbetinde mıńlap túrkmenler qaytıw boldı. Geoktepa qanlı hám wayran etiwshi waqıya bolıp, túrkmenlerdiń gárezsizligine shek qoyǵan tiykarǵı waqıya sıpatında tariyxta qalğan.

3. Ashxabad hám basqa aymaqlardıń basıp alınıwı

Geoktepadan keyin Rossiya imperiyası Ashxabad hám basqa túrkmen aymaqların tez óz qadagalawına aldı. Túrkménler Rossiyaga qarsı bir qatar qarsılıq kórsetken bolsa da, olardıń áskeriy hám siyasiy shólkemleri imperiya armiyasının ústinligine shıday almadı.

• Túrkmén jerleriniń Rossiya quramına kiriwi: Túrkmén jerleri Rossiya imperiyasının Túrktan general-gubernatorlıǵı quramına qosıldı.

Sociallıq hám ekonomikalıq ózgerisler: Túrkmén jámiyetinde Rossiya siyasatı nátiyjesinde úlken ózgerisler júz berdi. Jerler Rossiya qadaǵalawına ótti, turmis tárizi hám dástúrlerge tásir kórsetildi.

Qarsılıq háreketleri: Túrkmén xalqınıń ayırım qáwimleri basqınshılardı qarsı mayda háreketlerdi dawam ettirdi, biraq olar tabısqa erise almadı.

Juwmaq

Türkstannıń Rossiya imperiyasına qosılıwı XIX ásirdegi global geosiyasiy, ekonomikalıq hám áskeriy processlerdiń ajralmas bólegi bolıp, onıń regionnıń tariyxıy táǵdirine kórsetken tásiiri sheksiz. Bul process strategiyalıq mápler, ekonomikalıq baylıqlar hám regiondaǵı mámleketlerdiń siyasiy hálsizlikleri arqalı júzege kelgen quramalı hám kóp qırılı waqıya sıpatında tariyxqa kirdi. Rossiya imperiyası Türkstandı basıp alıw arqalı óziniń Oraylıq Aziyadaǵı ústinligin bekkemledi hám regiondı óziniń geosiyasiy rejelerinin oraylıq bólegine aylandırdı.

Birinshi náwbette, Türkstannıń Rossiyaga qosılıwı imperiyanıń ekonomikalıq máplerine xızmet etti. Regionnıń paxta jetistiriw hám sawda jolları menen baylanış baylıqları Rossıyanın sanaat revolyuciyası dáwirindegi talapların qanaatlandırdı. Sawda jolların qadagalaw, regiondaǵı paxta jetistiriw hám shiyki zattı tasıw Rossıyanıń regiondaǵı ekonomikalıq ústinligin támiyinledi. Sonday-aq, Türkstan xalqı Rossıya ushın jana tutınıw bazarı sıpatında kórildi.

Ekinshi tárepten, Türkstannıń Rossiyaga qosılıwı strategiyalıq jaqtan imperiya ushın júdá áhmiyetli edi. Region Rossıyanın qubla shegaraların bekkemlewge xızmet etti hám Britaniya sıyaqlı qúdiretli mámleketlerdiń Oraylıq Aziyadaǵı tásinin sheklewge imkan berdi. "Úlken oyın"nıń orayı bolǵan Türkstan aymaǵı Rossıyanıń sırtqı siyasat rejeleriniń oraylıq buwına aylandı.

Sonıń menen birge, Türkstannıń Rossiyaga qosılıwı jergilikli xalıqlar ushın tereń sociallıq hám mádeniy ózgerislerge alıp keldi. Rossiya hákimshilik strukturalarınıń engiziliwi jergilikli basqarıw sistemaların túp-tiykarınan ózgeretti. Rossıyanın regionga "civilizaciya" alıp keliw súreni ámelde jergilikli xalıqlardı ekonomikalıq hám siyasiy boysındırıw maqsetlerine qaratılǵan edi. Basqarıwdıń jańa sisteması jergilikli xalıqtıń huqıqların sheklep, olardı ekonomikalıq hám sociallıq jaqtan ázzi jaǵdayǵa túsirdi.

Sonday-aq, Türkstannıń Rossiyaga qosılıwı túrli qarsılıq háreketlerin keltirip shıǵardı. Regionnıń jergilikli xalqı basqınshılardıǵa qarsı gúresiwge háreket etti. Buxara ámirligi hám Qoqan xanlıǵındaǵı ayırım aymaqlarda Rossıyanın koloniallıq siyasatına qarsı kóterilisler júz berdi. Bular tariyxtaǵı koloniallıqqa qarsı háreketlerdiń áhmiyetli betlerinen biri sıpatında áhmiyetke iye.

Juwmaqlap aytqanda, Türkstannıń Rossiyaga qosılıwı júdá quramalı process bolıp, onıń regionnıń tariyxıy, ekonomikalıq hám mádeniy rawajlanıwına tásiiri júdá úlken boldı. Türkstan óziniń koloniallıq tariyxında bir qatar sociallıq hám siyasiy áhmiyetli ózgerislerge ushıradı. Rossıyanıń basqınshılıqları regiondı imperiya quramına kirgizip, onıń tábiyiy resurslarınan hám strategiyalıq ornınan paydalanıwǵa qaratılǵan bolsa da, bul processtıń jergilikli xalıqqa keltirgen ekonomikalıq hám sociallıq zıyanları elege shekem úlken áhmiyetke iye.

Sol sebepli, Türkstannıń Rossiya imperiyasına qosılıwı tek tariyxıy waqıya emes, al regionnıń kelesheğine tásir kórsetken áhmiyetli basqısh sıpatında úyreniliwi kerek. Bul processtıń sebepleri, basqınshılıqları hám nátiyjelerin tereńirek úyreniw, házirgi kúnde

de Túrktan regionınıń tariyxıy hám mádeniy rawajlanıwın durıs túsiniw ushın tiykar bolıp xızmet etedi.

PAYDALANILĞAN ADEBIYATLAR:

- 1.Sh. Voxidov “ Turkiston tarixi” 12- b
- 2.Q.Rajabov, M.Haydarov “Turkiston tarixi” 2002-y. 250- b
- 3.Ğofforov Sh.S. "Rossiya Imperiyasining Turkistonga axolini kuchirish chiyosati (XIX asrning ikkinchi yarmi - XX asr boshi)" mavzusidagi doktorlik dissertatsiyasi. T. 2003. 210-211-b